



## Kerkdienst 20 februari 2022

**Thema:** 'Stem die de stilte niet breekt' (met muziek van Arvo Pärt)

**Voorganger:** dr. Koen Holtzapffel

### **Overdenking:**

Gemeente, stilte na de storm, wat dat inhoudt konden we gisterochtend prachtig ervaren. De zware storm die Nederland vrijdagavond teisterde was eindelijk gaan liggen. Stilte na de storm, je kon de stilte horen, zonder er veel moeite voor te hoeven doen. Meestal moeten we er wel moeite voor doen, om stilte te horen, om stilte te ervaren. Om ons heen en in onszelf. Als het om ons heen stil is worden we als vanzelf ook van binnen stil, komt er gemakkelijker een innerlijke vrede over ons. Zoals bij het beluisteren van Arvo Pärts *Dona nobis pacem*.

Op zoek naar stilte gaan we met een groep uit deze Gemeente jaarlijks op kloosterweekend. Ook het afgelopen jaar lukte dat, ondanks corona. We verbleven begin oktober in het Klooster 'Nieuw Sion' te Diepenveen bij Deventer. Een van de mooie uitspraken die we daar in de kloostergangen lazen was een uitspraak van Blaise Pascal: 'De meeste problemen van de mens komen voort uit zijn onvermogen om stil te zijn.'

Dankzij de gastvrijheid van kloosterordes, oud en nieuw, lukt het ook drukbezette mensen van nu om stil te staan en stil te worden. Weg uit de drukte, het wel en wee van het dagelijks bestaan, worden we geholpen om stil en aandachtig te vertoeven bij onze naaste, onszelf en de natuur. Leren we om los te laten i.p.v. krampachtig vast te houden. Ik moet dan altijd terugdenken aan de eerste keer, lang geleden, dat ik een klooster bezocht, van de zusters Karmelietessen in het vriendelijk glooiende landschap van de Bourgogne. Het is een contemplatieve orde die teruggaat op Theresia van Avila. Bezoekers zijn zeer welkom, je zit mee aan tafel, heerlijke maaltijden, nergens zo heerlijk gegeten als daar, maar het is er bijna altijd stil, ook tijdens het werk. Het is echt 'ora et labora' in stilte.

Natuurlijk moet je daaraan wennen als buitenstaander, je voelt ook wel eens verzet, maar gaandeweg ontdek je dat deze ervaring van stilte je ook iets geeft. Dat die stilte je in contact brengt met iets, met iemand, met een geheim van stilte, een stil geheim dat maar moeilijk in woorden te vangen valt. Het verdiept je geloofsleven, zeker, je relatie met anderen, de natuur, en grote vraag is dan altijd: hoe bewaar je iets van die stilte als je dan weer terugkeert in het dagelijks bestaan? Dat geldt voor Taizegangsters, voor wandelaars naar Santiago de Compostella, deelnemers aan onze Stadsretraite of een meditatiecursus. Hoe bewaar je iets van die innerlijke stilte als je weer thuis bent en het dagelijks bestaan alle aandacht weer opeist? Een vast moment op de dag om stil te zijn doet dan wonderen.

Hopelijk biedt ook een zondagse dienst over stilte dan enige hulp. Met muziek van Arvo Pärt, waarin stilte zo'n belangrijke rol speelt. Met de vaste stiltemomenten in onze zondagse diensten. Met Bijbelverhalen waarin de waarde van stilte wordt benadrukt. Stilte als een poort naar de diepte, stilte als een tweestemmig lied waarin God en mens elkaar raken (uit het bekende gedicht van Quillaume van der Graft). In heel veel godsdienstige tradities, ook het christendom, bestaat het besef dat stilte heilzaam is. Dat stilte helpt om alles in een ander licht te zien, dat het ons opent voor een andere dimensie van het bestaan.

Daarmee heeft een dienst over stilte natuurlijk wel iets paradoxaals. Hoeveel woorden moet je gebruiken als je over stilte preekt? Er zijn veel paradoxale zinnen aan de stilte gewijd. De stilte zingt u toe o Here (Liedboek 65), zo zongen we, Niet als een storm, als een vloed komen de woorden van God, maar als een stem die de stilte niet breekt (Liedboek 321).

Paradoxale uitspraken kunnen je in verwarring brengen, tegelijk helpen ze je ook om iets op het spoor te komen. In de stilte kan veel gebeuren. Ik vind dat nog altijd prachtig uitgedrukt in een ook wat paradoxaal gedicht van Judith Herzberg. Ziekenbezoek heet het:

*Mijn vader had een lang uur zitten zwijgen bij mijn bed.  
Toen hij zijn hoed had opgezet  
zei ik, nou, dit gesprek is makkelijk te resumeren.  
Nee, zei hij, nee toch niet, je moet het maar eens proberen  
In de stilte kan veel gebeuren, ook zonder woorden wordt er heel wat  
gecommuniceerd.*

Paradoxale verbindingen helpen ons verrassend op weg. Verbind gebaar en stilte maar eens met elkaar en zie, een ritueel ontstaat. Verbind klank en stilte maar eens met elkaar, en zie een lied, een compositie van Arvo Pärt ontstaat. Verbind woord en stilte maar eens met elkaar, er ontstaat een gebed, en nog meer. En dat meer, dat wordt gethematiseerd in de gelezen passage uit de Jakobusbrief. De Jakobusbrief is natuurlijk een ethische verhandeling, zo u wilt een ethische les over wat er, in het licht van het geloof en in navolging van Jezus, van ons verwacht wordt. En die les gaat ook over onze taligheid, ons gebruik van woorden, ons spreken en zwijgen. We spreken te snel, onze woorden komen onvoldoende op uit de stilte. Er wordt nog wel eens gedacht dat stilte vooral met onszelf te maken heeft, met navelstaarderij, waarbij de wereld vergeten wordt. Hier blijkt dat niets minder waar is. Stilte, de combinatie van zwijgen, van luisteren en spreken, het heeft alles met ons samenleven te maken. Als we spreken, wat zeggen we dan? Spreken we dreigende oorlogstaal zoals nu rond Oekraïne, of spreken we een taal van liefde, vrede, verbondenheid. Zachte woorden als het suizen van een bries.

Haast je om te luisteren maar wees traag met spreken, zegt de Jakobusbrief. Wie meent God te dienen maar zijn tong niet kan beteugelen, die zit op een dwaalspoor. En daarnaast natuurlijk: Horen alleen is niet genoeg, je moet ook doen, geen woorden maar daden, wat in Jakobus taal wil zeggen: weduwen en wezen bijstaan in hun nood.

Jakobus is zich zeer bewust dat taal niet onschuldig is, woorden kunnen pijn doen, onze mond kan zegenen en vervloeken (Jakobus 3: 10).

Kortom, spreken vraagt om zorgvuldigheid, woorden doen ertoe en we worden dan ook opgeroepen woorden te spreken die ertoe doen. Oud-bondskanselier Angela Merkel, niet een politica met een enorme woordenvloed, zij wist het. In een toespraak benadrukte zij het grote belang van het kiezen van de juiste woorden:

*Woorden zijn de voorloper van het handelen. Wanneer de verkeerde woorden worden gekozen gaat ook het handelen de verkeerde kant op. En dan ligt geweld op de loer. Zorgzaamheid in het taalgebruik is door digitalisering en sociale media zeker niet eenvoudiger geworden. Daarom juist moeten we heel voorzichtig omgaan met woorden.*

Over de ethiek van taalgebruik gesproken! Ik ben er diep van overtuigd dat stilte, uiterlijke en innerlijke vrede, dat die helpt om de juiste woorden op het juiste moment te spreken. Primair tot heil van anderen, en daarmee ook van onszelf. Is Jezus ons juist daar niet in voorgegaan?

Dankzij onze organist hoort u vandaag net als twee jaar geleden muziek van de bijna 90-jarige Estse componist Arvo Pärt, waarin de stilte een hartig woordje meespreekt. Part verbindt noten en stilte op bijzondere wijze met elkaar. Vanuit zijn persoonlijke vraag én opdracht: hoe kan iemand de tijd vullen met noten die de voorafgaande stilte waardig zijn?

Dat Pärts composities zo geliefd zijn en zo vaak beluisterd, het heeft alles te maken met dat sterke verlangen in onze drukke samenleving naar momenten van bezinning, rust, naar een stem die de stilte niet breekt, naar noten die de stilte waardig zijn.

We luisteren vandaag naar een van Pärts meest geliefde stukken, 'Spiegel im Spiegel' uit 1978, oorspronkelijk geschreven voor viool en piano. Langzaam, meditatief, minimalistisch.

Het is natuurlijk aardig dat het ook in de bijbel over spiegels gaat. Beroemd is Paulus uitspraak in 1 Corintiërs 13: *nu zien wij nog door een spiegel, in raadselen, maar straks van aangezicht tot aangezicht*. In de gelezen Jakobusbrief gaat het ook over een spiegel: iemand die niets doet met wat hij hoort is als diegene die in de spiegel kijkt, maar zodra hij wegloopt vergeet hoe hij er uitziet.

Arvo Pärt bedoelt nog weer iets anders: het Duitse 'Spiegel im Spiegel' betekent letterlijk: spiegel in de spiegel. Het kan zowel enkel als meervoud zijn en verwijst naar iets oneindigs. Wanneer je kijkt in twee tegenover elkaar opgestelde spiegels die elkaar spiegelen, dan ervaar je iets van oneindigheid, van eeuwigheid. In het licht van vanochtend mag je misschien ook zeggen: wie zich openstelt voor, wie zich overgeeft aan de stilte, ook die ervaart iets van die eeuwigheid.

Overigens, In de Klassieke Top 400 van Radio 4 eindigt 'Spiegel im Spiegel' steevast in de hoogste regionen, na de Mattheüs en het Requiem van Mozart. Het is maar dat u het weet.

Amen